

Олійник О. М.,
к. юрид. н., доцент, завідувач кафедри теорії і методики
викладання суспільно-правових дисциплін
Солошенко О.М.
к. істор. н., доцент кафедри теорії і методики
викладання суспільно-правових дисциплін
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ В РОЗВИВАЮЧИХ КРАЇНАХ У ХХ СТ.

Характерним для країн американського та африканського континентів є регулювання обов'язків людини і громадянина як на конституційному рівні, так і шляхом їх закріплення у регіональних (рамкових) деклараціях. Так, обов'язки людини на африканському континенті встановлені «Африканською Хартією прав людини і народів» (прийнята в червні 1981 р., вступила в дію в січні 1988 р.) [1]. Головним є те, що в преамбулі Хартії закріплено положення, відповідно до якого «володіння правами і свободами також передбачає виконання обов'язків з боку кожного». Частина 1 Хартії «Права і обов'язки» складається з двох розділів, другим з яких і встановлюються обов'язки.

Відповідно до ст. 27 Хартії «кожний несе обов'язки щодо своєї сім'ї, суспільства, держави та інших легально визнаних об'єднань і міжнародного співтовариства». Відзначається, що «кожен користується наданими йому правами і свободами, належним чином поважаючи права і свободи інших, суспільну безпеку, мораль і загальні інтереси». При цьому «кожен зобов'язаний поважати і ставитися до ближнього без дискримінації, а також підтримувати стосунки, що мають на меті допомогу, захист і збільшення взаємної поваги і терпимості» (ст. 28) [1]. Ці положення викладені в дусі затвердження людинолюбного ставлення до особистості з боку інших людей, усвідомлення ними суспільної цінності кожної особи, звернення до норм християнської моралі, до ідеалів добра, поваги до ближнього.

Признаючи «сім'ю природною ланкою і основою суспільства» (ст. 18),

Хартія встановила «обов'язок для кожного підтримувати гармонійний розвиток сім'ї і працювати задля її зміцнення і поваги; завжди поважати батьків, допомагати їм у випадку потреби» (п. 1, ст. 29).

Властивістю Хартії є те, що вона ввела в юридичний обіг досить широке коло обов'язків особи саме по відношенню до держави і суспільства. Серед них: «обов'язок служити національним інтересам, надаючи для цього свої фізичні та інтелектуальні можливості; не ставити під загрозу безпеку своєї держави чи держави місця проживання; зберігати і зміцнювати соціальну солідарність, особливо у випадку загрози; оберігати і зміцнювати національну незалежність і територіальну цілісність своєї країни, сприяти її захисту у відповідності до закону; працювати в міру сил і можливостей, а також платити податки; зберігати і розвивати позитивні африканські культурні цінності у стосунках з іншими членами суспільства в дусі терпимості, діалогу, консультацій і сприяти заохоченню морального здоров'я суспільства». Вказані обов'язки мають здебільшого морально-зобов'язуючу природу, і їх виконання повністю залежить від волі особи, її культури, освіченості. Адже Хартія – це деякою мірою декларативне джерело права. Втім, держави – члени «Організації африканської єдності», які ратифікували Хартію «зобов'язуються приймати законодавчі та інші заходи для того, щоб вони стали загальнообов'язковими (ст. 1) [1].

Обов'язки людини і громадянина на Американському континенті врегульовані в «Американській декларації прав і обов'язків людини» 1948 р. [2]. «Усі люди народжені вільними і рівними в своїй гідності і правах, і, будучи від природи наділені розумом і свідомістю, вони повинні ставитися один до одного як брати», – проголошується в Преамбулі Декларації. Як і в «Африканській Хартії», вказується, що «права і обов'язки є взаємопов'язаними у всій соціальній і політичній діяльності людини». Обов'язки в Декларації майже ідентичні обов'язкам в Хартії, що свідчить про виразну універсалізацію обов'язків людини і громадянина. «Обов'язок кожної особи поводити себе у стосунках з іншими таким чином, щоб всякий і кожний міг повною мірою

формувати і розвивати свою особистість», – визначено у ст. XXIX Декларації [2].

Серед інших обов'язків можна виділити «обов'язок кожного допомагати, підтримувати, навчати своїх неповнолітніх дітей, обов'язок дітей поважати своїх батьків, допомагати їм, підтримувати і захищати їх, коли вони цього потребують; обов'язком кожного є також отримання початкової освіти, дотримання закону, сплати податків, праця в тій мірі, в якій дозволяють здібності й можливості; обов'язок утримуватися від політичної діяльності в іноземній державі. Принциповим є встановлення обов'язку участі в голосуванні» (ст. XXXII) [2].

Яскравим регіональним прикладом, що на закріплення ключових обов'язків особи позначаються релігійні традиції народу, є положення ст. 25 Конституції Ісламської Республіки Пакистан 1956 р., яка встановлює, що «мусульмани повинні мати можливість впорядковувати своє життя в індивідуальній і колективній сферах відповідно до вчення і вимог ісламу, викладених у Священному Корані і Сунні» [3]. Конституція Афганістану 1931 р., закріпивши в ст. 1 «священну релігію ісламу як офіційну і загальну для всіх підданих», в ст. 10 встановила, що «всі афганські піддані зобов'язані суворо дотримуватись велінь релігії і віросповідання, а також політичних законів держави, в підданстві якої вони знаходяться»[4]. Практично всі конституції країн Близького і Середнього Сходу закріпили іслам в якості державної релігії і відповідні обов'язки особи, а також обов'язки по сплаті податків, військовій службі та початковій освіті.

В аспекті юридичного врегулювання ключових обов'язків людини зразковою є вже не діюча тепер Конституція Республіки Єгипет 1956 р. [5, с. 40–66]. Ст. 58 проголосила, що «захист батьківщини є священним обов'язком, а військова служба є справою честі єгиптян. Обов'язком громадян визнавалася сплата податків і початкова освіта, а також підтримання громадського порядку і дотримання суспільної моралі». Надаючи єгиптянам право участі у виборах, одночасно вказувалося, що «участь у громадському

житті є їхнім національним обов'язком» (ст. 61). Головним було те, ще відповідно до ст. 27 «громадське майно визнавалося недоторканим, а його охорона проголошувалася обов'язком кожного громадянина Єгипту» [5, с. 43].

Отже, крім закріплення своєрідних обов'язків громадян, пов'язаних із релігійними традиціями народів Близького і Середнього Сходу, їх конституціями були врегульовані й обов'язки, властиві більшості країн світу. Це вказує про універсалізацію обов'язків, процес зближення у врегулюванні основних обов'язків людини і громадянина, не враховуючи наявні відмінності національної та історичної природи, який проходить у двох напрямках, а саме: з одного боку, шляхом їх встановлення на рівні конституції; з іншого, певною уніфікацією формулювань ключових обов'язків в конституціях різних країн світу, інакше кажучи через єдність сутності, списку основних обов'язків.

Поряд з цим, для конституційного врегулювання конституційних обов'язків людини і громадянина в практиці країн світу характерне, що якщо на Африканському та Американському континентах основні обов'язки особи сформульовані як в деклараціях, так і в конституціях, то в країнах Європи вони врегульовані лише на рівні конституцій, і то в обмеженій кількості.

Виходячи з цього, можна запропонувати прийняти «Всесвітню декларацію основних обов'язків людини» для повної гармонізації між правами, обов'язками людини і громадянина різних континентів нашої планети. Наприклад, можна включити в цю декларацію «обов'язок не перешкоджати, не обмежувати і не утискати здійснення прав інших; обов'язок кожного працювати і діяти у відповідності із своїми здібностями на благо інтересів суспільства» тощо.

Список використаних джерел:

1. African [Banjul] Charter on Human and Peoples' Rights. URL.: <http://hrlibrary.umn.edu/instree/z1afchar.htm>.
2. Американська декларація прав і обов'язків людини. URL.: https://constituanta.blogspot.com/2011/02/blog-post_27.html.
3. Constitution of the Islamic Republic of Pakistan 1973, as amended to 2019. URL.: <https://www.constituteproject.org/countries/Asia/Pakistan?lang=en>.

4. Конституція Афганістану 1931 р. URL.: <http://lua.pp.ua/3/215490.html>.

5. Конституции государств Ближнего и Среднего Востока / Пер. под ред. И. Д. Левина. М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1956. 591 с.

Пархета В. І.,
викладач кафедри соціальних і
правових дисциплін,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЗА ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Проблема насильства гостро постає у сучасному соціальному просторі, а також є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини у всьому світі, нажаль, не є виключенням і наша держава. Саме тому, Кримінальний кодекс України (КК України) був доповнений ст. 126-1, яка передбачає відповідальність за домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [1]. Незважаючи на зумовлений низкою об'єктивних чинників певний песимізм науковців стосовно можливості адекватного застосування відповідної норми, тим не менш, маємо свого роду бум обвинувальних вироків щодо вчинення домашнього насильства.

Згідно з Єдиним звітом про кримінальні правопорушення у державі, за січень – вересень 2019 року було обліковано 700 правопорушень, 421 справу направлено у суд з обвинувальним актом, стосовно трьох осіб – з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру [2]. У 2021 році – обліковано вже 2191 таких порушень, направлено до суду – 1832 [3], у 2022 році – 1496, з них до суду направлено – 1222 провадження [4]. Тож, можемо